

saiban a szólelemény és a humor egyaránt megtalálható — de a csipkelődő szójáték mögött itt is fellelhető a mélyebb üzenet: „Van Gogh. Van góg. Van mire.”

Fontos könyvet adott a kezünkbe a hetvenedik életéve felé közeledő Saitos Lajos. Számvetés ez, visszatekintés, és egyúttal útkijelölés is — miként azt maga is megfogalmazza a *Kőfolyás* című versfüzér záró soraiban: „bárány lesz újra / a sereghajtók seregében”. (*Vörösmarty Társaság, Székesfehérvár, 2016*)

OLÁH ANDRÁS

SEAMUS HEANEY: ÉLŐLÁNC

Nem egyedülálló jelenség az, hogy egy költő, élete végéhez közeledve, összegzést, számvetést tart, alámerül a személyes múltba, és nyíltan saját emlékeit teszi meg versei tárgyává. É tulajdonképp nagyon is általánosnak mondható emberi gesztus mégis azért lehet figyelemre méltó, mert a költészet közegén keresztül valóban betekintést enged olvasóinak egy lezárulófélben lévő életpálya tapasztalataiba. Seamus Heaney utolsó (angol nyelven eredetileg 2010-ben, *Human Chain* címmel) megjelent verseskötetének tematikája is jellemzően az emlékezés körül forog. A versek azonban távolról sem pusztán a lajstromkészítés, a dokumentálás szerepét töltik be, ezt bizonyítja a Heaney által használt líranyelv, amely tulajdonképpen olyan, mint a versekben újraalkotott falusi környezet, a helyek, az életképek: egyszerre puritán és kristálytisza, lényegre törő, de szolidan díszített.

A versé transzformált személyes emlékekből valódi, szokatlanul erős bensőségesség árad, ami egyrészt a halál érezhető közelségéből ered (a költő három évvel később elhunyt), másrészt az emléktanyag képszerű megrajzolásának is köszönhető, így az emlékek terei és tárgyai sem szorulnak háttérbe. A szövegek tehát sikeresen segítenek abban, hogy magunkban újraalkothassuk a költő életének bizonyos helyszíneit és eseményeit (hiszen itt aligha kétséges a lírai alany és a költői szubjektum szoros közelsége, mondhatni egybecsúsása). A tapintható személyességből kifolyólag a versekben megszólaló hang végig állandónak, egyenletesnek, sőt a visszatekintő perspektíva ellenére is önazonosnak tűnik.

Az emlékfeldolgozó tematika mellett a kötetben gyakrabban találkozhatunk olyan szövegekkel, melyek éppen hogy nem valamilyen életrajzi fordulópontot ragadnak meg, hanem apró, inkább banálisnak, jelentéktelennek tűnő történéseket avatva verstárggyá, egyszerre hordoznak hangulati-közérzeti jeleget, de versként kiegészülnek egy bölcséleti dimenzióval is. Szép példa erre az *Album* című versegyüttes első darabjának utolsó két sza-

kasza: „(...) annyi levegős vasárnap / Kémléltünk sípcsontig harangvirágban / Magherafelt négy messzi tornya felé. // Már késő lenne idézni, a szerelemre / Az is bizonyosság, ha ketten kitartón / Nem egymásra, de egy irányba néznek.” (8.) Heaney utolsó kötetének verseiben tehát szétválaszthatatlanul fonódik egybe a mindennapok valósága az arra épülő elvont, kontemplatív gondolkodással, ami az emlékezés valódi mélységét adja.

Az *Élőlánc* nem tagolódik külön ciklusokra, ám a közös főcím alá rendezett, sokszor csak római számokkal (de néhol ezen felül saját címmel is ellátott) versegyüttesek, mint amilyen az imént idézett *Album*, vagy a humorosan csengő *Angolnáművek* is, tulajdonképp betöltik a ciklusok szerepét, segítenek a számbavételben, kijelölnek bizonyos tematikai csomópontokat. A kötet többi részét önmagukban álló versek alkotják.

Bár a magyar nyelvű kiadás négy fordító — Ferenccz Győző, Gerevich András, Imreh András és Mesterházi Mónika — munkája révén jött létre, a versek mégis homogén megszólalásúak, nem tapasztalhatóak stílári kilengések; a kötet kirajzolódó ívét segíti a szerencsésen egységes megszólalásmód is.

A magyar kiadás azonban nem csupán az angol kötet teljes versanyagát tartalmazza, hanem a függelék részeként elolvashatjuk Heaney 1995-ben készült beszédét is (Szilágyi Mihály fordításában), melyet Nobel-díjának átvételekor mondott el. E beszéd, mivel egyszerre visszaemlékezés és ars poetica is, sok mindent elmond Heaney költészetéről alkotott felfogásáról, szépen összefoglalva a fent említett tematikai egyszerűséggel összekapcsolódó filozofikusságot. Meglátása szerint „a költészet olyan rendet teremthet, amely éppúgy érzékeny a külső világ behatásaira és hű a költő lényének belső törvényeire, mint ahogy ötven éve kifele és befele fodrozódott a víz a mosókonyha vödrében”. (96.) A teljes terjedelmében közölt beszéden kívül pedig még egy rövid, összefoglaló jellegű utószó is segíti a magyar olvasót abban, hogy összefüggéseiben láthassa a kötetet.

Bár az öregkori „emlékezetlira” gyakorta kap borongós, sötét tónusokat, vagy sugall feladást, végső rezignációt, szerencsére az *Élőlánc* szövegeire annak ellenére sem ez, sokkal inkább egyfajta vitalitás a jellemző, hogy Heaney 2006-ban, 67 évesen agyvérzésen esett át. A melankólia bizonyos fokú érthető jelenléte mellett is úgy érezhetjük, sokszor mégis éppen a múlt boldogsága dereng föl képszerűen a versek helyenként már-már bukolikus, idilli hangnemén keresztül. Heaney költészetének egyszerűségben rejlő kifejezőereje révén mi is részesülhetünk a megformált érzésekből, tapasztalatokból. A kötetzáró *Papírsárkány Aibhúnnak* pedig a szélben szálló sárkány elemi erejű, kataritikussá nagyított képével egyszerre szolgál egy em-

lék megidézéseként, de egy életmű szimbolikus lezárásaként is: „Felemel, hogy bensőnk szinte beleszédül, / Már mindenünk repülne, csak a lábunk szilárd, / Aztán szálszakadás — az elszabadult, felajzott // Sárkány egy szál maga száguld: földindulás.” (*Jelenkor – FISZ*, Budapest, 2016)

TANOS MÁRTON

FÓTHY JÁNOS: HORTHYLIGET

Radnóti Miklós, Szerb Antal, Sárközi György, s még számos zsidó származású írónk holokauszt-szenvedéstörténetéről sokan és sokat tudunk. Sok, arra nagyon érdemes emberről viszont semmit, vagy nagyon keveset. Éppen ezért az Ungvári Tamás válogatásában megjelenő, tízkötetesre tervezett sorozat, a „Tanúságtevők” nyitó darabja, a *Horthyliget* (épp úgy, mint a sorozatban a későbbiekben megjelenő, a feledésből „visszamentett” többi mű) jóval kevésbé ismert munkaszolgáltatós-kálváriákat, szerzőket, műveket idéz fel.

Fóthy János, a Pesti Hírlap népszerű munkatársa, költő (a túlélő tanúságtevők egyike) arról az 1944 tavasztól nyárig tartó időszakról számol be, amikor a „magyar Ördögszigeten”, valójában a Csepel-szigeten, a kifejezetten zsidó értelmiségiek számára létrehozott internálótáborban kellett elszenvednie válogatott megaláztatásokat. Olyan társak között, mint a szenvedésből is szóviccet faragó Grätzer József, aki a „Sajtókamara” szót itt faragta át „Sajgó-kamarává”, vagy a sokkal tragédia-közlelőbb lelkialkatú Mohácsi Jenő, aki *Az ember tragédiája* igényes, ihletett németre fordítója volt.

Az 1893-ban született, tehát a feljegyzések születése idején 51 éves író-újságíró, aki addig kényelmes otthonában a szellemi szabadfoglalkozásuk hol kényelmes, hol robotos, esetében agglényi életét élte, nem csupán megrendítették, de hivatásában meg is érlelték, fel is emelték a számára rendelt holokauszt-események. Könyvének legmegrendítőbb részlete két katolikus pap alakját idézi fel; az augusztus 15-én, Nagyboldogasszony napján prédikálót, a negatív példát, tapintatosan nem nevezi meg, de nagyon beszédesen jellemzi: „Volt a gyárnak egy fiatal papja, csinos, szőke fiatalember, akit kifogástalan reverendájában gyakran láttunk a gyárudvaron. Soha ránk sem nézett. (A „ránk” a táborban élő katolizált zsidó értelmiségieket jelenti — P.É.) Miközben hazafias frázisoktól puffogó, banális, lapos szentbeszédét mondta, szinte kínosan kerülte, hogy a sárga csillagos csoportra tekintsen, úgy tett, mintha észre sem venne bennünket. Leírhatatlanul keserű szájjal hagytam el a szentmise végén a kápolnát, az volt az érzésem, mintha Istent kerestem

volna, és valaki közénk állt, le akart tagadni az Úr elől.” Alig öt nappal később, a nagy magyar egyházi-történelmi ünnepen egészen ellentétes értelmű élményben részesülhettek a megkeresztelkedett internáltak. Az ezúttal meg is nevezett fiatal csepeli káplán, Angeli ugyanis Arany János csaknem száz esztendővel korábbi bravúráját ismételte meg. Ő is egy középkori példázatot választott — *A walesi bárdoké*hoz nagyon hasonló logikával —, amikor Szent Istvánnak, első királyunknak a pángermán terjeszkedéssel kapcsolatos, mindent elsöprő ellenszenvét helyezte prédikációja középpontjába, amelynek egyik kulcsfigurája éppen István sógora, a törtető Henrik herceg volt (egy a militáns elő-Hitlerrek közül!), akit ő szépen a Lajtába fojtatott. A kevésbé allegorikus folytatás még hatásosabb, még inkább megtisztító erejű és megrázó: „Beszélt a fiatal pap a vér és a faj mítoszáról, amelyről éppen most láthatjuk, hova sodorta azt a népet, amely ennek hódol a Krisztus igéje helyett. Beszélt a kereszténység fogalmát lejárató úgynevezett világnézetekről... Ámulatunk egyre növekedett a fiatal pap iránt, aki szinte állandóan felénk fordulva prédikált, mintha egyedül csak nekünk szólott volna a szentbeszéde, és mintha egész magatartásával azt akarta volna kifejezni: ti megértitek, amit gondolok és mondok... Akinek füle van, hallja, akinek szeme van, lássa... — mondta az Úr Jézus. Ez a szentbeszéd nem csak felemelt, megvigasztalt, nem csak kárpótolta a múltkoriért. Bátor tett volt ez a beszéd, hiszen olyan helyen hangzott el, ahol a *hívők* jelentékeny része Krisztus keresztjénél többre becsülte a — nyilaskeresztet. Angeli volt a fiatal pap neve, aki káplán volt Csepelen.”

Aligha véletlen, hogy a válogatott megaláztatásokat, testi megpróbáltatásokat felidéző szöveg egy ilyen, humánus és humanitárius epizóddal, mondhatni, a szerző 1979-ig tartó, hosszú életének egyik legszebb útravalójával zárul. Angeli tisztelendő bátorsága és hite is hozzájárulhatott ahhoz, hogy azok, akik a kicsiny magyar Ördögsziget egykori foglyai voltak, a háború végeztével (már akik túléltek közülük az 1944 augusztusa és 1945 tavasza közötti időszakot) nem fordultak el a katolicizmustól, de legalábbis soha nem utasították el a zsidó-keresztény párbeszéd létjogosultságát.

A „Tanúságtevők” nyitánya nagyszerű választás volt: életteli, fordulatos, komoly tanúságokban és ironikus kitérőkben bővelkedő szövege méltó arra, hogy a témára hangolja a „hétköznapi fasizmus” fájdalmas, a nagyok mellett kicsiny mártíriumokban gazdag eseményeit megérteni akaró mai olvasókat. (*Scolar Kiadó*, Budapest, 2016)

PETRŐCZI ÉVA